

1855. III.

INDEX SCHOLARUM

IN ACADEMIA

CHRISTIANA ALBERTINA

PER

INSTANS SEMESTRE HIBERNUM

A DIE INDE XVI. MENSIS OCTOBRIS ANNI MDCCCLV

USQUE

AD DIEM XV. MENSIS MARTII ANNI MDCCCLVI

PUBLICE PRIVATIMQUE HABENDARUM.

PRAEFATUS EST GEORGIUS CURTIUS DE QUIBUSDAM ANTIGONAE SOPHOCLEAE LOCIS.

KILIAE.

EX OFFICINA C. F. MOHR.

1855/56.

Quamquam praestantissimi viri de Sophoclis fabulis restituendis enarrandisque tam bene meriti sunt, ut multo magis quam qui priori saeculo vixerunt jam delectari possimus summi poetae pulchritudine, tamen ne in ea quidem tragoedia, quae praeter ceteros viros doctissimos interpretem nacta est Augustum Boeckhium, omnia eo perducta esse videntur, ut nulla vel scribendi vel explicandi difficultas remaneat. Itaque cum mihi Antigonam adolescentibus antiquarum litterarum studiosis modo in Pragensi, nunc vero in hac nostra universitate interpretanti quidam loci aut emendari aut rectius explicari posse viderentur, oblata hac commentandi occasione sic uti constitui, ut ego quoque ad eam fabulam, qua nulla antiquarum nostri aevi hominibus magis in deliciis est, illustrandam aliquantulum contribuerem.

Initium faciam a versu multum tractato 130. Is in codice Laurentiano primo (La) — Dindorfio teste — sic legitur

ὑπερόπτας
χρυσοῦ καναχῆς ὑπεροπτίας

in quo quod supra lineam scriptum est invenitur etiam in Parisiensi a. Neque tamen de uno vocabulo postremo dubitatur, eum quoque qui praecedit genetivum difficillimum explicatu esse, minime fugit editores. καναχῆς enim si Hermanno duce cum praecedenti πολλῷ ῥεύματι conjungimus, minime placet duarum rerum inter se diversarum, fluminis ac strepitus, confusio, et nescio, an flumen auri strepitus a nullo poeta dici potuerit; sin Boeckhium sequimur, qui ὑπεροπτείας lectione recepta hunc genetivum a ῥεύματι, ab hoc rursus χρυσοῦ καναχῆς pendere existumat — „*im Strome des Uebermuthes des Goldgeräusches*" — etiam haec interpretatio parum simplex videtur. Immo Dindorfius et Schneidewinus viderunt pro genetivo requiri dativum, eamque ob causam id quod est in libris manuscriptis et in scholiis καναχῇ in καναχῇ θ' mutarunt. Verum neque ille dativus, quocum Schneidewinus καναχῇ particula τέ connexum esse putat, πολλῷ ῥεύματι, separari potest ab eo quod proxime sequitur participio προσνισσομένους, neque omnino ista particula ad hunc locum accommodata est. Res igitur eo

deducta esse videtur, ut dativum quidem aliquem in hunc locum quadrare, καναχῇ autem cum particula copulativa conjunctum minus aptum esse dicamus. Quaerentibus autem aliam dativi formam ultro se offert epica καναχῇς, ab eo quod nostro in versu codices manuscripti exhibent fere non diversa. Hac recepta sententia sane efficitur optima; sed de ipsa forma nova oritur dubitatio. Ea enim cum a quibusdam ne Homero quidem concessa sit, quaeritur, num apud Sophoclem ferri possit. Ac concedendum est similem formam apud tragicos poetas non inveniri. Sed multa inveniuntur in lyricis praesertim tragoediarum partibus singularia, et non a vulgato tantum sermone sed etiam a frequentiori Atticorum poetarum usu abhorrentia, in his pleraque ex communi totius poesis fonte Homerico derivata. Sic in nostra fabula habemus v. 345 epicum εἰναλία, v. 846 aeolicum simul et epicum ὔμμ', quo praeterea Sophocles abstinuit, v. 848 doricum ποταίνιος, v. 969 ἰδέ epicum, quod Hermannus defendit, v. 1035 ὑπαί, v. 1241 εἰν, de quo idem Hermannus disseruit. De aliis quae similia sunt post dicetur. Nihilo minus Ellendtius ne ῃσι quidem terminationem, quam saepe codices, interdum scholiastae praebent, Sophocli concedendam duxit (Lex. Soph. II, p. V sqq.). Mihi vero finibus justo artioribus vir diligentissimus inclusisse videtur artem tragicorum, quos ab usu populari discedentes in formis verborum recipiendis magis quid Atticorum aures ferre possent et quid cujusque loci colori conveniret, spectasse, quam legem quandam sibi stricte observandam imposuisse existimaverim. Quare v. 589 id quod scholiorum Laurentianorum auctoritate commendatur Θρῄσσῃσι genuinum habeo, cujus cum primae syllabae diphthongus ionica neminem offenderit, potest in secunda eadem tolerari. Quodsi ῃσι conceditur poetae, quidni idem Homericum ᾗς ὑπεροπλίῃσι, πέτρῃς πρὸς μεγάλῃσιν imitatus usum simul et formam dativi ex epico dicendi genere mutuatus sit? Usus enim dativi hoc loco similis est notissimis illis exemplis Homericis ποδωκείῃσι, πολυϊδρείῃσι, quae a Naegelsbachio quondam tractata sunt; nunc collecta habes in Krügeri grammaticae vol. II, 2, p. 153. — Jam vero de sequenti ὑπεροπτίας videndum est. Ita enim et prima manu in La. scriptum exstat et apud scholiastam, eaque lectio responsione versus 113

αἰετὸς ἐς γᾶν ὣς ὑπερέπτα

dimetrum anapaesticum acatalectum efficientis confirmatur. Varia autem interpretum conamina enumerare longum est. Constat a veteribus nomen illud accusativum pluralis generis masculini habitum esse, ac fortasse defendi poterit ὁ ὑπεροπτίας eorum, quae a Lobeckio (Patholog. Proleg. p. 491) congesta sunt exemplorum ope. Nam cum hypocoristici quiddam in illa terminatione insit, quomodo τρυφητίας a τρυφητής,

ἐπιχητίας (Hesych. ἐνδεής) ab ἐπιχήτης, Κριτίας a κριτής, Φιντίας a Φίντης facta esse vir doctissimus demonstravit, eodem ad vanam illam superbiam designandam ὑπεροπτίας a magis vulgato ὑπερόπτης deductum esse crediderim, versumque sic in nostram linguam converterim: *im Goldgeklirr stolzirend.*

v. 584 οἷς γὰρ ἂν σεισθῇ θεόθεν δόμος, ἄτας
οὐδὲν ἐλλείπει γενεᾶς ἐπὶ πλῆθος ἕρπον.

Horum verborum structuram interpretes ii non satis perspexerunt, qui dicunt, mirandum esse quod Sophocles non ἑρπούσης scripserit. Nam, si quid video, ita ne potuit quidem scribere. Verbum enim ἐλλείπει non per se positum est, neque id significat, quod Ellendtius voluit, ‚reliquum fit,' sed cum participio aptissime cohaeret: οὐδὲν ἄτας ἐλλείπει ἕρπον. Potest autem ἐλλείπειν, ubi desistendi vim habet, secundum παύεσθαι verbi analogiam vel cum infinitivo vel cum participio conjungi. Hoc loco cum participio conjunctum est ut in decreto Demosthenis orationi de corona § 92 inserto καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα αἰῶνι παντὶ οὐκ ἐλλείψει εὐχαριστῶν καὶ ποιῶν ὅ τι ἂν δύνηται ἀγαθόν. Eundem usum saepius ἐλλείπεσθαι habet, velut apud Xenophontem Memorab. II, 6, 5 φιλόνεικος πρὸς τὸ μὴ ἐλλείπεσθαι εὖ ποιῶν τοὺς εὐεργετοῦντας αὐτόν. Quare sententia versus haec est: nulla pars mali in prolis multitudinem serpere desistet; quae propterea gravissima est quod duo in unum conjuncta sunt: iis nulla pars mali condonabitur et eorum vel in posteros malum serpet.

v. 765 cum Schneidewinus negaret

ὡς τοῖς θέλουσι τῶν φίλων μαίνῃ ξυνών

μαίνῃ, quod legitur in La., eo sensu dici, quem scholiasta verbo tribuat, ὡς μαίνῃ παρὰ τοῖς φίλοις τοῖς θέλουσιν ὑπομεῖναι τὴν σὴν μανίαν, immemor fuit versuum 760, 761

ὡς κατ' ὄμματ' αὐτίκα
παρόντι θνήσκῃ — πλησία τῷ νυμφίῳ.

Quibus verbis cum Creon colloquendi finem faciat, nihil aptius erat, quam Haemonis, quattuor patris versibus quattuor rursus versibus respondentis, postrema verba illis similia facere. Itaque neque ab optimi codicis fide, neque a scholiastae interpretatione discedendum erit.

Paulo diutius commemorandum erit in carmine chorico quod legitur a v. 944 usque ad v. 987. Ejus enim in stropha secunda multae restant difficultates. Libri manuscripti, ut minores discrepantias omittam, haec habent:

παρὰ δὲ Κυανέων πελαγέων πετρῶν διδύμας ἁλὸς
ἀκταὶ Βοσπόριαι ἰδ' ὁ Θρῃκῶν

Σαλμυδησσός, ἵν' ἀγχίπολις Ἄρης δισσοῖσι Φινείδαις
εἶδεν ἀρατὸν ἕλκος,
τυφλωθὲν ἐξ ἀγρίας δάμαρτος
ἀλαὸν ἀλαστόροισιν ὀμμάτων κύκλοις
ἀραχθὲν ἐγχέων ὑφ' αἱματηραῖς
χείρεσσι καὶ κερκίδων ἀκμαῖσιν.

Primus horum versuum cum antistrophico duabus syllabis longior sit, aliquod vocabulum ejiciendum esse certum est. Sed quid ejiciatur quaeritur. Schneidewinus, ἁλός ad πελαγέων ab interprete adnotatum ratus, eo ipso vocabulo omisso reliqua sic constituit

παρὰ δὲ κυανεᾶν πελαγέων διδύμων πετρᾶν.

In quo parum veri simile est vocabulo πελαγέων, quod nullo omnino interpretamento eget, ἁλός a quoquam additum esse; ceterum πέτραι κυάνεαι multo magis placent quam quae vulgo leguntur κυάνεα πελάγη, alias non commemorata. Mihi quidem in mentem venit versum sic scribere

παρὰ δὲ κυανέων Πλαγκτῶν διδύμας ἁλός

nam eaedem petrae ab Euripide dicuntur (Med. 2) κυάνεαι Συμπληγάδες et facili errore πλαγκτῶν in πελαγέων mutari, πετρῶν autem ex glossemate inter ipsa poetae verba devenire potuit. Sed haereo in spondeo, qui num in hoc numerorum genere pro dactylo poni possit dubito. Itaque aut majus aliquid audendum erit, aut in eo acquiescendum, quod complures, scholiastae πετρῶν ignorantis vestigia secuti, proposuerunt

παρὰ δὲ κυανέων πελαγέων διδύμας ἁλός.

Post Θρῃκῶν vero aliquod vocabulum quod creticum efficiat omissum esse, Boeckhius demonstravit, nec habeo quod aptius proponam quam quod ipso duce Dindorfius et Schneidewinus receperunt ἄξενος. Descripta igitur inhospitali illa Salmydessi regione poeta ad ea procedit quae ibi horrenda facta sint. Haec autem non statim disertis verbis exponit sed praeparat et initio indicat tantum

ἵν' ἀγχίπολις Ἄρης δισσοῖσι Φινείδαις
εἶδεν ἀρατὸν ἕλκος,

ubi Mars illius terrae custos vulnus duobus Phineidis exsecratum vidit. Nam quod hoc uno apud tragicos loco ἀρατός legatur, prava haud dubie lectionis mutandae causa Schneidewino fuit. Post ἕλκος autem major interpunctio ponenda erit. Jam enim quale fuerit horrendum illud vulnus accuratius nobis describitur. Neque tamen satisfacere nobis possunt verba sequentia ab interpretibus multifariam, sed quantum video

frustra adhuc versata. Nam ἕλκος τυφλωθέν ἀλαόν, vulnus occaecatum caecum „*eine blind geblendete Wunde*“ id vulnus dici quo quis in effodiendis oculis afficiatur, equidem sane mihi numquam persuadebo. Si quid igitur in hoc versu mutandum est, nulla mutatio facilior esse videtur, quam haec, ut pro τυφλωθέν scribamus τύφλωθεν i. e. ἐτυφλώθησαν. Minime ignoro breviorem tertiae pluralis personae formam apud tragicos non inveniri nisi semel apud Euripidem in nuncii oratione Hippol. v. 1236 ἔκρυφθεν. Sed vidimus multa Sophoclem singularia ex epico genere mutuatum esse. Et prae ceteris hoc ipsum carmen repletum est formis in tragoedia minime usitatis. Iterativis ταμιεύεσκε (v. 950), παύεσκε (964) pauca tantum apud Aeschylum similia exstant, ἰδ' v. 969 Hermannus ab Atticis poetis alienum esse dicit, de χείρεσσι v. 976 (cf. 1297), quod est apud tragicos rarissimum, Ellendtius in lexico dixit, versu 977 κατὰ δὲ τακόμενοι tmesis invenitur, quam iidem raro admittunt (Matthiae II, p. 1399). Accedunt v. 945 δέμας, v. 955 ζεύχθη omisso augmento, v. 956, 961 κερτόμιος, v. 971 ἀρατόν, v. 973 δάμαρ, v. 981 ἄντασ', v. 984 rursus sine augmento τράφη, ib. θυέλλησιν, quod in codicibus et in scholiis legitur. Quae omnia reputantibus nobis dubium non erit, quin huic carmini, quod totum in fabularum exemplis versetur, poeta colorem quendam epicum appicturus fuerit. Itaque cum illud τύφλωθεν ab ipso poetae consilio satis excusatum esse videatur, placet praeterea asyndeton, quod cum ea jam exponantur quae antea tantum indicata sunt, et prorsus suo loco est et magna cum vi ad hunc locum adhibetur. Similem autem in collocandis verbis ordinem Sophocles v. 955 secutus est, in quo ζεύχθη primum strophae locum tenet. Recepto vero τύφλωθεν parva praeterea mutatione opus est, ἀλαόν enim in versu insequenti in ἀλαοί mutandum erit, τύφλωθεν ἀλαοί autem similiter dictum est ut μέγαν αὐξηθῆναι et quod v. 791 occurrit σὺ καὶ δικαίων ἀδίκους φρένας παρασπᾷς. v. 975 cum ἀραχθὲν ἐγχέων sensu careat, id quod Lachmannus proposuit, Boeckhius recepit ἀραχθέντων et proxime a codicum scriptura abesse et vel ob simplicitatem Hermanni invento ἄτερθ' ἐγχέων praeferendum esse videtur. Dativus κύκλοις proxime cum ἀλαοί conjungendus est. Totum locum inde corruptum esse existimaverim, quod librarii τύφλωθεν non intelligebant; eo enim in τυφλωθέν mutato exorta est obscuritas quaedam, quae etiam reliqua corripuit. Nihil igitur restat, nisi ut universam stropham talem, qualis Sophocle dignior esse videtur, in conspectum ponamus:

παρὰ δὲ Κυανέων πελαγέων διδύμας ἁλός
ἀκταὶ Βοσπόριαι ἰδ' ὁ Θρῃκῶν ἄξενος
Σαλμυδησσός, ἵν' ἀγχίπολις Ἄρης δισσοῖσι Φινείδαις

εἶδεν ἀ'ϱατὸν ἕλκος·
τύφλωθεν ἐξ ἀγρίας δάμαρτος
ἀλαοὶ ἀλαστόροισιν ὀμμάτων κύκλοις,
ἀραχθέντων ὑφ' αἱματηραῖς
χείρεσσι καὶ κερκίδων ἀκμαῖσιν.

SCHOLAE PROFESSORUM ORDINARIORUM.

EX ORDINE THEOLOGICO.

Dr. *C. Lüdemann*, h. t. Dec., 1) *publice* seminarii homiletici studia et exercitationes moderari perget singulis diebus Jovis horis X. et XI.; 2) *privatim:* a) theologiae practicae partem priorem explicabit quaternis p. h. diebus h. IV.; b) seminarii catechetici studiis et exercitationibus praeerit singulis diebus Mercurii h. X. et XI. — Vocis cantus liturgici legibus conformandae cura viro hujus artis peritissimo demandata est.

Dr. *N. Thomsen publice* primordia ecclesiae Christianae per aetatis apostolicae decursum enarrabit diebus Mercurii et Saturni h. XI—XII. *Privatim* historiam ecclesiae Christianae universalem per saecula novissima, inde a Luthero usque ad nostram memoriam, quater h. XI — XII. tradet; item historiam dogmatum Christianorum universalem quinquies h. III—IV. exponet. *Privatissime* denique sed *gratis* exercitationes historico-theologicas singulis diebus Saturni h. VI—VIII. moderabitur.

Dr. *Carolus Wieseler privatim* epistolas Pauli ad Corinthios diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris h. X—XI. interpretabitur et introductionem historico-criticam in libros Novi Testamenti canonicos diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris hor. XII — I. tradet; *privatissime* sed *gratis* exercitationes biblico - theologicas die Martis hor. VIII—X. vespertinis moderari perget.

Dr. *G. Fricke* 1) ethicen christianam *privatim* exponet quaternis diebus (Lunae, Martis, Jovis, Veneris) h. V., 2) encyclopaediam et methodologiam studii theologici quaternis diebus (Lunae, Martis, Jovis, Veneris) h. VI. *privatim* tradet; 3) *publice* de Schleiermacheri systemate disseret binis dd. Merc. et Sat. h. XII.

EX ORDINE IURIDICO.

Dr. *J. W. Planck privatim* 1) judiciorum privatorum ordinem sexies per hebd. hora XI. et die Mercurii h. XII.; 2) judiciorum publicorum ordinem diebus Lunae et Veneris hora XII. tradet.